Domonkos Endre

Merre tovább portugál gazdaság? A gazdasági válság hatásai és a válságkezelés tapasztalatai Portugáliában

A 2007 nyarán Egyesült Államokban kibontakozó pénzpiaci, azóta reálgazdasági szférát is elérő világgazdasági válság érzékenyen érintette a külpiaci kapcsolatok alakulásától erőteljesen függő portugál gazdaságot. A külpiaci és a hazai kereslet visszaesése miatt a bruttó hazai termék 2009 első negyedévben közel 4, 2009 második negyedévben pedig 3,7 százalékponttal csökkent. A visszaesés mértéke 2009 harmadik negyedévben mérséklődött (2,5 százalékos volt), ami a külső kereslet kedvező alakulásával magyarázható. 2010. negyedik negyedévben – a kedvező külső világpiaci körülmények és a nemzetközi kereskedelem bővülésének köszönhetően – a portugál gazdaság mindössze 1 százalékkal növekedett, 2011 első negyedévben azonban a reál GDP 0,4 százalékkal csökkent, 2011. második negyedévben a gazdaság ismét recesszióba került (0,9 százalékos visszaesés).[1] Az Európai Unió és az IMF közel 78 milliárd eurós mentőcsomagja fejében megkövetelt strukturális kiigazítási intézkedések, a hazai kereslet közel 5,7 százalékos visszaesése, valamint a világgazdasági konjunktúra lelassulása miatt a portugál reál GDP 2011-ben 2 százalékponttal, 2012-ben pedig közel 1, 8 százalékponttal fog csökkeni.[2]

2009 második negyedévben a portugál export közel 17, 2 százalékkal esett vissza, míg az import mintegy 14, 3 százalékkal csökkent az előző év hasonló időszakához képest. Az export és import 2009 harmadik negyedéves adatai azt mutatják (13, 5 és 11, 8 százalékos visszaesés), hogy a külgazdasági és világgazdasági folyamatokra ráutalt portugál gazdaság rendkívül érzékeny a külső aszimmetrikus sokkokra. Az export 2011. első és második negyedévben – a külpiaci kereslet fellendülése és a nemzetközi kereskedelem bővülése miatt – mintegy 8,4 százalékkal bővült, miközben az import 0,9 és 5,4 százalékponttal esett vissza.

[1] Lásd részletesebben: Monthly Economic Indicators 9/2011. In: http://www.bportugal.pt/en-US/EstudosEconomicos/Publicacoes/IndicadoresConjuntura/Publications/ind_set11_e.pdf

[2] Outlook for the Portuguese Economy 2011-2012. In: http://www.bportugal.pt/en-US/EstudosEconomicos/Publicacoes/BoletimEconomico/Pages/BoletimEconomico.aspx

A portugál gazdaság főbb mutatói 2009 és 2011. második negyedév

	2009	2010	2010. 3. n. év	2010. 4. n. év	2011. 1. n. év	2011. 2. n. év
GDP alakulása (%-ban kifejezve)	-2,5	1,4	1,3	1.1	-0,4	-0,9
Munkanélküliségi ráta (%-ban kifejezve)	9,5	10,8	10,9	11,1	12.4	12,1
Export alakulása (%-ban kifejezve)	-14,2	8,8	8,5	7,8	8,4	8,4
Import alakulása (%-ban kifejezve)	-11,3	5,2	1,2	3,7	-0,9	-5,4

Forrás: Banco de Portugal: http://www.bportugal.pt/en-US/Pages/inicio.aspx

A rendelkezésre álló főbb makrogazdasági adatok alapján megfogalmazható az a kérdés, hogy melyek azok a főbb kockázati tényezők, amelyek a portugál gazdaság fenntartható növekedését veszélyeztetik? Melyek azok a lehetséges kitörési pontok, amelyek lehetővé tennék, hogy az ibériai ország kilábaljon a jelenlegi gazdasági válságból?

A portugál gazdaság vizsgálatánál nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az ibériai ország gazdasága döntően exportorientált tevékenységre és külföldi működő tőke-befektetésekre épül. Portugáliát külgazdasági kapcsolatai több mint 70 százalékban az Európai Unióhoz kapcsolják. 2008 negyedik negyedévben a nemzetközi gazdaság és a világkereskedelem visszaesését a portugál gazdaság is megérezte. Portugália legfontosabb kereskedelmi partnerei közé Spanyolország, Franciaország, Németország és az Egyesült Királyság tartozik. 2008 negyedik negyedévben az onnan származó import 6,4 százalékkal esett vissza, az oda irányuló export pedig közel 11 százalékkal csökkent. 2009 második negyedévben –az előző év időszakához képest - az export és az import (17,2 és 14,3 százalékpontos csökkenés) drasztikusan visszaesett. A portugál gazdaság legfontosabb külkereskedelmi partnere továbbra is Spanyolország maradt, mintegy 27, 2 százalékos részesedéssel. A portugál exportban Németország 12,9, Franciaország pedig 11,7 százalékos részesedéssel bír. 2010-ben a portugál gazdaság legfőbb kereskedelmi partnere Németország és Spanyolország volt (13 és 16,6 százalékos részesedéssel). Portugália számára ugyanakkor egyre fontosabb az Európán kívüli térségbe irányuló exporttevékenység, melyek közül kiemelendő Latin-Amerikában Brazília és Venezuela, Nyugat-Afrikában pedig Angola.

Megjegyzendő, hogy a világgazdasági válság hatására 2009-ben az Egyesült Államokba irányuló portugál áruexport közel 25 százalékkal csökkent, miközben az Európán kívüli országokkal folytatott kereskedelemben csupán Angola tudott növekedést felmutatni. A portugál kormány éppenséggel a világgazdasági válság hatásai miatt kísérletet tett a külpiaci kapcsolatok diverzifikálására. Ennek jegyében nyitottak a kelet-közép-európai országok felé, és állami támogatással a portugál nyelvű, hagyományos „harmadik

piacok" felé fordultak. Latin-Amerikában Brazília mellett Venezuela és Mexikó, fekete Afrikában Angola, Mozambik, Bissau-Guinea és a Zöldfoki-szigetek, Ázsiában Indonézia, Kelet-Timor, Malajzia, a Közel-Keleten pedig az észak-afrikai államok lettek a portugál gazdaság főbb külkereskedelmi partnerei. 2008 negyedik negyedévben a portugál áruexport egyik fő célországává Angola vált (közel 34 százalékos exportnövekedés figyelhető meg!). A gyarmati időkből eredő erős kulturális és nyelvi kötelék által kínált előnyt egyre több nagyvállalat igyekszik kihasználni, az ország ugyanis közel 10 százalékos gazdasági növekedésével a portugál gazdaság számára az egyik fő kitörési pontot jelentheti. A legnagyobb portugál építőipari cég, a Mota Engil már 2010 októberében létrehozta angolai vállalkozását helyi partnerek bevonásával, azzal a céllal, hogy az afrikai ország „legnagyobb" építőipari vállalatává váljon. Ezzel párhuzamosan egyre több angolai befektető jelent meg Portugáliában is; beruházásaik az elmúlt négy évben 131 százalékkal nőttek. A két portugál nyelvű állam gazdasági kapcsolatainak fontosságát jelezte, hogy Aníbal Cavaco da Silva köztársasági elnököt 2010-ben, angolai látogatása során mintegy 115 fős, üzletemberekből álló küldöttség kísérte. A kereskedelmi kapcsolatok útjában álló akadályok lebontása és a kapcsolatok ösztönzése mindkét ország számára kiemelten fontos, mivel a portugál gazdaság új exportpiacokat szerezhet magának, Angola pedig nélkülözhetetlen új beruházásokhoz juthat hozzá.[3] Portugália mintegy 600 millió eurós hitelkeretet biztosított Angolának, az elkövetkező időszakban pedig a két ország közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok további elmélyítésére lehet számítani.

Az elmúlt időszakban a gazdasági válsággal küszködő Portugália számára Venezuela, a korábbi afrikai gyarmathoz, Angolához hasonlóan – kiemelkedően fontos partnerré vált. Korábban Venezuela adott el kőolajat Portugáliának, 2010-ben viszont a Venezuelába irányuló portugál export volumene több mint hatszorosára növekedett, és elérte a százmillió eurót. Hugo Chávez venezuelai elnök 2010 októberében, Portugáliában tett látogatása során egy sor gazdasági együttműködést szolgáló megállapodás született a két ország között. A megkötött megállapodásoknak megfelelően az elkövetkező években Portugália mintegy 130 millió euró értékben hajókat szállít Venezuelának, egy portugál vállalatcsoport pedig közel 700 millió euró értékben házakat épít a dél-amerikai országban. Emellett Venezuela újabb másfélmillió iskolai használatra szán laptopot is vásárol Portugáliától.

Megjegyzendő, hogy a portugál export – az Európán kívüli külkereskedelmi kapcsolatok ellenére – nagyrészt az euróövezeti országokra (Németország, Spanyolország, Franciaországra) korlátozódik és túlnyomórészt az alacsony hozzáadott értéket előállító, munkaintenzív termékekre koncentrálódik. A magas hozzáadott értéket jelentő high-tech termékek aránya a portugál összexportban továbbra is alacsony.[4]

[3] Lásd részletesebben: Venezuela és Angola: A portugál gazdaság megmentői. In: Kitekintő, 2010. október 29. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/10/29/venezuela_es_angola_a_portugal_gazdasag_megmenti

[4] European Economy: The Economic and Adjustment Programme for Portugal. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Occasional Papers 79 June 2011. European

Portugália gazdaságának másik fontos összetevője a külföldi működőtőke-befektetések alakulása. A külföldi tőkeberuházások meghatározó szerepet játszottak az ország gazdasági szerkezetének modernizációjában.

Közvetlen külföldi tőkebefektetések és portfolió-befektetések aránya a GDP százalékában kifejezve

	2010. 4. n. év	**2011. 1. n. év**	**2011. 2. n. év**
Közvetlen külföldi tőkebefektetések aránya a GDP százalékában kifejezve	26,0%	29,9%	30,1%
Portfolió-befektetések aránya a GDP százalékban kifejezve	85.1%	79.5%	74.9%

Forrás: Statistical Bolletin, September 2011 http://www.bportugal.pt/en-US/Estatisticas/PublicacoesEstatisticas/BolEstatistico/Publications/18-Posicao%20Investimento%20Internacional_en.pdf

1996 és 2003 között az Európai Unió tagállamai (Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Spanyolország, Hollandia) és az USA összesen 80 milliárd euró működő tőkét fektetett be az ibériai ország gazdaságába (egyharmadát az iparban, második harmadát a nagy- és kiskereskedelembe, a többit pedig szállodaépítésekbe, ingatlanszektorba és pénzügyi szolgáltatásokba). A tőkeberuházásokat illetően elmondható, hogy 2004-ben a legnagyobb részesedéssel Spanyolország, az Egyesült Királyság, valamint Németország rendelkezett. 2005-ben viszont átrendeződött a befektetők rangsora: Németország, Hollandia és az Egyesült Királyság lettek a főbb külföldi befektetők.

A portugál tőkekivitel meghatározó része 1990-ig az Egyesült Királyságba, Spanyolországba és Franciaországba irányult. 1991 és 1995 között a kivitt tőke közel 40 százaléka Spanyolországba került. Hangsúlyoznunk kell, hogy 1996 és 2000 között megindult a földrajzi diverzifikáció, amelynek következtében az EU aránya a korábbi 80 százalékról 46 százalékra esett vissza, és az első számú befektetési célországgá Brazília vált, ahová a tőkeexport közel 40 százaléka érkezett. 2006-tól elindult a portugál működőtőke a kelet-közép-európai országokba és az afrikai portugál nyelvű államokba. Különösen fontos az Angolába irányuló tőkekivitel, amely 2007 és 2008 között megháromszorozódott (230 millió USD-ről 620 millió USD-re nőtt). A portugál

Commission. In: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op79_en.htm

befektetések több mint fele ingatlanokba és szolgáltatói ágazatokba (pénzügy, szállítás és közlekedés, valamint telekommunikációs szektor) áramlott.

A portugál gazdaság számos olyan kockázati tényezővel rendelkezik, amelyet az elemzés során nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezek a főbb kockázati tényezők a következők:

1.) Az ibériai ország rendkívül magas GDP arányos költségvetési hiánya, amely 2010 végén elérte a bruttó hazai termék 9,1 százalékát. A portugál államháztartás problémái 2001-re vezethetők vissza, ugyanis ebben az évben a költségvetési hiány meghaladta a 4, 3 százalékot. 2005-ben a költségvetési deficit a bruttó hazai termék 6,1 százalékát tette ki, ezért a magas államháztartási hiány miatt az Európai Unió túlzott deficit eljárást indított az ország ellen. A 2005 októberében megtartott parlamenti választásokon győztes baloldali szocialista kormány José Socratés vezetésével kiadáscsökkentő gazdaságpolitikai programot hajtott végre (lefaragták az állami kiadásokat, elbocsátottak közel 52000 közalkalmazottat és megreformálták a társadalombiztosítást). A takarékossági intézkedéseknek köszönhetően a költségvetési hiányt 2008-ra sikerült a Stabilitási és Növekedési Paktumban előírt 3 százalékos küszöbérték alá szorítani (2,6 százalékos GDP arányos deficit).

A portugál GDP arányos költségvetési hiány alakulása 2000 és 2010 között (GDP %-ban kifejezve)

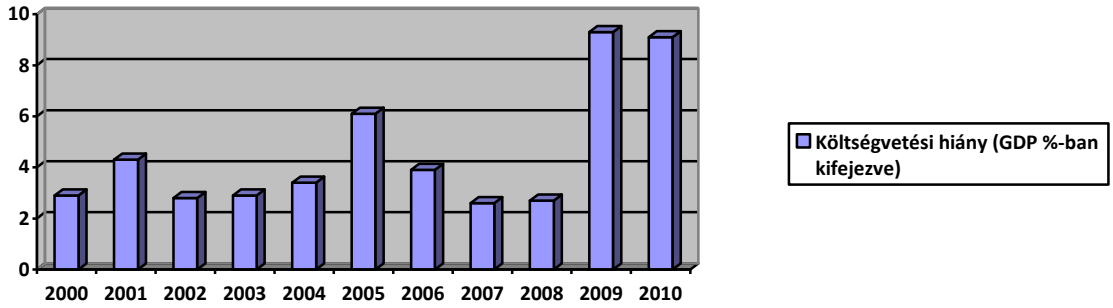

Forrás: Eurostat:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/

Az Európai Unió ezért 2008 júliusában beszüntette az ibériai ország ellen indított túlzott deficit eljárást. A 2008 őszén bekövetkezett világgazdasági válság ugyanakkor a belső szerkezeti problémákkal (magas államadósság és folyó fizetési mérleg deficit, gyenge versenyképesség, valamint rugalmatlan munkaerő-piaci szerkezet) rendkívül érzékenyen érintette.

A 2009. szeptember 27-én megtartott parlamenti választásokon győztes Portugál Szocialista Párt (PS, szavazatok 36,55 százalékát szerezte meg) José Sócrates vezetésével a költségvetési hiány lefaragása érdekében restriktív intézkedéseket vezetett be, melyek közül a legfontosabbak a következők voltak:

- A portugál kormány 2013-ig befagyasztotta a közalkalmazottak bérét és döntött az államigazgatási szektorban történő létszámcsökkentésről.
- Az évi 150 ezer eurónál magasabb jövedelemmel rendelkezők esetében a személyi jövedelemadó kulcsát 42 százalékról 45 százalékra emelték.
- A nyugdíjakat reálértéken befagyasztották.
- A portugál szocialista kabinet megkezdte a még állami tulajdonban lévő vállalatok (TAP, CP fuvarozó vállalat, GALP energetikai cég) magánosításának előkészítését, amelyből az elkövetkező időszakban közel 6 milliárd euró bevételt remél.
- A költségvetési kiadások csökkentése jegyében a kormány 2009-ben 2,9 százalékkal csökkentette az állami beruházásokat. Portugáliában egy sor infrastrukturális beruházást a köz- és magánszféra együttműködésének (public private partnership) keretében valósítottak meg, amely 2010-ben további 1 százalékponttal növelte meg a költségvetési hiányt.[5]

A Nemzetközi Valutaalap (IMF) 2010-ben Portugáliáról szóló jelentésében a kiadáscsökkentés mellett adóemelést (ÁFA megemelése) és a szerkezeti reformok (oktatás és egészségügy) beindítását hangsúlyozta, hogy az ibériai ország költségvetési hiánya csökkenthető legyen.[6] Megjegyzendő, hogy a görög után a portugál és a spanyol költségvetési helyzet mind nagyobb aggodalmat váltott ki a hazai és a külföldi befektetőkből. 2010. március végén a Fitch Ratings londoni székhelyű hitelminősítő Portugália szuverén adósságát leminősítette „AA" besorolásról AA-„mínusz"-ra. 2010 áprilisában pedig Oli Rehn gazdasági és pénzügyi biztos figyelmeztette a lisszaboni kormányt, hogy további kiigazító intézkedéseket tegyen a költségvetési hiány lefaragása és a fenntartható gazdasági növekedés elősegítése érdekében. Az amerikai elemzők Portugáliát egyenesen Görögországhoz hasonlították, hangsúlyozva az ibériai ország alacsony megtakarítási rátáját, magas költségvetési hiányát és államadósságát, mint főbb kockázati tényezőket.[7]

A portugál gazdaság szerkezeti problémái (alacsony lakossági megtakarítási ráta és alacsony termelékenység, valamint rugalmatlan munkaerőpiac) a restriktív intézkedések hatására tovább súlyosbodtak. 2010. szeptember 30-án a szocialista kabinet újabb megszorító intézkedéscsomagot jelentett be, amely az

[5] Lásd részletesebben: Megtorpanhat a portugál gazdaság? In: Kitekintő, 2010. április 23., és Portugal congelará los sueldos públicos hasta 2013 y subirá los impuestos a las rentas altas. In: El Mundo, 2010. március 8. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/04/23/megroppanhat_a_portugal_gazdasag/ és http://www.elmundo.es/mundodinero/2010/03/08/economia/1268067069.html

[6] FMI Portugal deve considerar aumantar impostos. Diario Económico, 2010. február 1. In: http://economico.sapo.pt/noticias/fmi-portugal-deve-considerar-aumentar-impostos_79286.html

[7] The next global problem: Portugal. The New York Times, April 15, 2010. In: http://economix.blogs.nytimes.com/2010/04/15/the-next-global-problem-portugal/?scp=2&sq=portugal&st=cse

állami bevételek növelésére és a kiadások csökkentésére irányult. A költségvetési hiánycél teljesítése érdekében a portugál kormány 2011. január 1-től a 21 százalékos ÁFA-kulcsot 23 százalékra emelte. A köztisztviselők és a közintézményekben, továbbá az állami vállalatoknál dolgozók bérét átlagosan 5 százalékkal csökkentették (az 1500 eurónál magasabb havi jövedelemmel rendelkezők esetében 10 százalékos volt a fizetéscsökkentés). Emellett létszámstopot rendeltek el a közigazgatásban, a szerződéses alkalmazottak egy részét leépítették, továbbá megemelték 2011. január 1-től a bírósági eljárással kapcsolatos illetékeket. Az állami beruházásokat leállították és megkezdték az állami tulajdonban lévő vállalatok átszervezését. A portugál szocialista kormány a tervezett intézkedésekkel közel 3,4 milliárd eurót kívánt megtakarítani.[8]

A szocialista kabinet a kiigazító intézkedések mellett 2010 decemberében egy ötven pontból álló intézkedéscsomagot fogadtatott el a parlamenttel, amelynek célja a portugál gazdaság versenyképességének javítása volt. A „Kezdeményezés a versenyképesség és a foglalkoztatásért" címet viselő programcsomag öt területre koncentrált: az exportvállalatok támogatására, a bürokrácia csökkentésére, a munkaerőpiac versenyképességének javítására, a városrehabilitációra, valamint az adócsalás elleni küzdelemre.

- Az export előmozdítása érdekében támogatást és hitelt biztosítottak az Európai Unión kívüli országokba irányuló exporttevékenységekhez. Az innovatív vállalkozások létrehozásához és fejlesztéséhez anyagi és technikai támogatást nyújtottak. Az adórendszeren keresztül pedig ösztönözték a kis- és közepes vállalkozások külföldi tevékenységét.
- A bürokratikus terhek csökkentése céljából elindították az innováció járulékmentességét biztosító programot, amelynek keretében az újonnan alakuló innovatív vállalatok két éven keresztül az adón és a társadalombiztosítási járulékon kívül minden egyéb teher alól mentesültek. 2011. január 1-től bevezették az ún. zéró engedélyezési programot, melynek értelmében a jövőben előzetes engedélyek beszerzése nélkül is lehetővé válik számos kereskedelmi tevékenység indítása, az esetleges szabálysértéseket azonban szigorúan szankcionálják.
- Az intézkedéscsomag munkaerőpiacot érintő pontjai között szerepelt a vállalkozások elbocsátásokkal járó terheinek részleges kompenzációja, a végkielégítések maximális összegének a meghatározása, 50000 szakmai gyakorlat elindítása a fiatalok számára, a munkanélküliek számára hiányzó iskolai végzettségük megszerzésének lehetővé tétele, valamint mikrohitel-projektek elindítása a kézművesek, a nők és a fogyatékkal élők által létrehozott vállalkozások támogatására.

[8] Portugal aprueba un plan de austeridad que subirá ei IVA hasta el 23%. In: El Mundo, 2010. szeptember 30. In: http://www.elmundo.es/mundodinero/2010/09/30/economia/1285815914.html és Újabb megszorítások: befagyasztják y nyugdíjakat. Kitekintő, 2011. október 1. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/10/01/ujabb_megszoritasok_befagyasztjak_a_nyugdijakat/

- A városrehabilitáció előmozdítására hitelprogramot és beruházási alapot hoztak létre és egyszerűsítették a felújítási munkálatokhoz szükséges eljárásokat. Az adócsalás és adóelkerülés visszaszorítása érdekében javították a különböző állami szervek és a vállalati informatikai rendszerei közötti adatcserét.[9]

A szocialista kormány által meghirdetett versenyképesség növelését szolgáló intézkedéscsomagot a legnagyobb ellenzéki párt, a Portugál Szociáldemokrata Párt (PSD) ugyan pozitívnak találta, de nem tartotta elegendőnek, mert nem tartalmazta azokat a strukturális reformokat, amelyre a portugál gazdaságnak szüksége volt.

2.) A portugál gazdaság másik fontos kockázati tényezője az államadósság magas szintje. Portugália államadóssága 2010. negyedik negyedévben elérte a bruttó hazai termék 92,9 százalékát, 2011. első negyedévben pedig a GDP 94 százalékát.[10] Megjegyzendő, hogy a portugál államadósság közel 75 százaléka külföldi befektetők kezében van, ami tovább növeli az ibériai ország külpiaci sérülékenységét. Az állami tulajdonú vállalatok adóssága pedig közel 15 százalékkal növelte a rendkívül magas külső adósságállományt. További problémát jelent, hogy az állami szektor mellett a magántulajdonban lévő vállalatok és a portugál lakosság is súlyosan eladósodott. A nem pénzügyi szektor adósságállománya 2010 végére elérte a GDP 200 százalékát.

2011 márciusában a Moody's hitelminősítő lerontotta Portugália adósságbesorolását a korábbi A1-ről A3-ra, amelyet a gyenge növekedési kilátásokkal, a költségvetés kiigazítása körül kialakult bizonytalansággal és az ibériai ország kiugróan magas adósságállományával indokolt.[11] A negatív piaci reakciók nyomán 2011 márciusában a 10 éves portugál államkötvények után fizetendő kamatkötelezettség elérte a 9 százalékot, portugál CDS *(credit default swaps)* pedig 552 bázispontra emelkedett. A portugál hitelbiztosítási felár emelkedése az ibériai ország magas államháztartási deficitjével és a befektetői bizalom hiányával, továbbá a 10 éves államkötvények után fizetendő kamatkötelezettségek növekedésével magyarázható.

3.) A portugál gazdaság neuralgikus pontjának számít a magas munkanélküliségi ráta *(taxa de desemprego),* amely 2011. első negyedévben elérte a 12,4 százalékot. 34 OECD ország összehasonlítása alapján megállapítható, hogy 2011. első negyedévben, Portugáliában nőtt a munkanélküliségi ráta a

[9] Ötven intézkedés Portugália megmentésére. Kitekintő, 2010. december 20. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/12/20/otven_intezkedes_portugalia_megmentesere

[10] Lásd részletesebben: European Commission. Eurostat In: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GL-11-003/EN/KS-GL-11-003-EN.PDF

[11] Moody's rebaja dos niveles la calificación de la deuda de Portugal. El Mundo, 2011. március 16. In: http://www.elmundo.es/elmundo/2011/03/16/economia/1300235572.html

legnagyobb mértékben (1,7 százalékponttal).[12] A munkanélküliek 47,8 százaléka hosszú távon van munka nélkül. Az állástalanok az országon kívül is keresnek munkát; sok portugál Spanyolországba vándorolt ki, főleg nők, és a gazdasági válság ellenére sem várható visszatérésük. További problémát jelent, hogy az aktív lakosság harmada kevesebb, mint 600 eurót keres havonta. Portugália tehát az Európai Unió egyik legszegényebb országa, az országon belül pedig igen nagyok a regionális fejlettségbeli különbségek (lásd például: Lisszabon-Tejo völgye versus Alentejo).

Spanyolországhoz hasonlóan a munkaerőpiac merev szabályozottsága (magasak az elbocsátási költségek a határozatlan idejű szerződéseknél, magasak a túlóraköltségek, valamint nagyvonalú a munkanélküli juttatás) szintén gátolja a foglalkoztatottsági ráta érdemben való növelését. A magas elbocsátási költségek és a munkaerőpiac széttagolt szerkezete megakadályozza a fenntartható gazdasági növekedést.

4.) Végül a portugál gazdaság strukturális gyengeségei közé sorolható a folyó fizetési mérleg igen magas, közel 11 százalékos hiánya, a szűkös belső piac, valamint a humántőke állomány nem megfelelő minősége, amely szorosan összekapcsolódik az oktatási rendszer gyengeségével. A portugál gazdaság európai átlaghoz történő felzárkózását nagymértékben korlátozza, hogy a lakosságon belül igen magas a nem megfelelő szakképzettséggel rendelkezők aránya. A szakképzettség nélküliek szövegértési készsége viszont a legalacsonyabb Európában. A humántőke állomány minőségének érdemben való javulását a nem kereskedelmi szektorban való magas bérszínvonal is hátráltatja. Portugáliában a bérszínvonal emelkedése mindig meghaladta a termelékenység színvonalának a növekedését, amely magas egy főre jutó nominális bérköltséget eredményezett.[13]

A portugál szocialista kabinet 2011. március 23-án újabb költségvetési kiadásokat és adóemeléseket tartalmazó restriktív intézkedéscsomagot terjesztett a parlament elé. A jobboldali Portugál Szociáldemokrata Párt (PSD), a konzervatív Demokrata és Szociális Centrum Néppárt (CDS-PP) és a Demokratikus Koalíció Uniója azonban elutasította az újabb megszorító csomagot, így március 24-én José Sócrates portugál kormányfő benyújtotta lemondását. A köztársasági elnök, Aníbal Cavaco Silva – a parlamenti pártokkal folytatott konzultációt követően - június 5-ére előrehozott választásokat írt ki.[14]

[12] Crise Portugal é o quarto país com mais desemprego na OCDE. 2011. május 15-i szám. In: http://economico.sapo.pt/noticias/portugal-e-o-quarto-pais-com-mais-desemprego-na-ocde_120652.html

[13] European Economy: The Economic and Adjustment Programme for Portugal. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Occasional Papers 79 June 2011. European Commission. In: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op79_en.htm

[14] Lemondott a portugál miniszterelnök. Kitekintő, 2011. március 24. In: http://kitekinto.hu/europa/2011/03/24/lemondott_a_portugal_miniszterelnok/

2011. április 7-én az ügyvezető kormányfő az Európai Bizottsághoz és a Nemzetközi Valutaalaphoz fordult pénzügyi segítségért. 2011 áprilisában a Portugál Statisztikai Hivatal (INE) által készített jelentés megállapította, hogy a költségvetési deficit 2010-ben jóval meghaladta a tervezett 7,3 százalékos hiánycélt és elérte a 9, 1 százalékot.

A portugál kormány és az IMF, az EKB, valamint az Európai Bizottság által alkotott „Trojka" közötti technikai egyeztetéseket követően 2011. május 17-én aláírták a Gazdasági kiigazítást tartalmazó programcsomagot, amelyet az IMF Igazgatótanácsa és az euróövezet gazdasági és pénzügyminiszterei is jóváhagytak. Az Európai Tanács 2011. május 30-án határozatot fogadott el Portugáliának nyújtandó 78 milliárd eurós pénzügyi segélycsomagról. Görögország és Írország után Portugália is külső segítségre szorult annak érdekében, hogy az ország megőrizze a fizetőképességét. A 78 milliárd eurós mentőcsomagból 52 milliárd eurót az EU biztosít az Európai Pénzügyi Stabilitási Eszközön (EFSF) keresztül és 26 milliárd eurót évi 4,25 és 5,25 százalék közötti kamattal pedig a Nemzetközi Valutaalap.[15]

Megjegyzendő, hogy a Valutaalap, az Európai Központi Bank és az Európai Bizottság kiigazító intézkedéseket tartalmazó programját az ellenzéki pártok – a jobbközép Portugál Szociáldemokrata Párt és a Demokratikus Koalíció Uniója – is támogatta.

2011. június 5-én megtartott parlamenti választásokon a Portugál Szocialista Párt súlyos vereséget szenvedett és mindössze 73 képviselői helyet szerzett a portugál parlamentben. A választásokat a jobboldali Portugál Szociáldemokrata Párt (PSD) nyerte meg 105 képviselői mandátummal. A választásokon győztes szociáldemokraták a konzervatív Demokrata és Szociális Centrum Néppárttal (CDS-PP) együtt alakítottak kormányt és gazdaságpolitikájuk középpontjában a gazdasági kiigazítást tartalmazó intézkedéscsomag (Economic Adjustment Programme for Portugal) végrehajtása állt.[16]

Az Európai Unió és a Nemzetközi Valutaalap által elfogadott gazdasági kiigazító intézkedéseket tartalmazó program célja a makrogazdasági egyensúlytalanságok mérséklése mellett a portugál gazdaság átfogó szerkezeti reformja és versenyképességének növelése. A program három fő területre terjed ki: a kiegyensúlyozott költségvetési politika folytatására, a bankszektor konszolidációjára és a portugál gazdaságot érintő szerkezeti reformokra.

1. A fiskális politika fenntarthatóvá tétele terén a legfontosabb cél a jelenlegi 9,1 százalékos költségvetési hiány 3 százalékra történő csökkentése 2013-ig, valamint az államadósság fenntartható szintre történő mérséklése. A bevételi oldalon a közvetett adók (ÁFA és fogyasztási adók) növelése mellett az adófizetési kötelezettség kiterjesztése, a személyi jövedelemadó alapjának a kiszélesítése kap hangsúlyt. A 2011-es 4,5 százalékos költségvetési hiánycél

[15] La Eurozona da luz verde al rescate de 78.000 millones de euros para Portugal. El Economista, 2011. május 15. In: http://www.eleconomista.es/economia/noticias/3073223/05/11/La-UE-aprueba-el-rescate-de-78000-millones-de-euros-para-Portugal.html

[16] Elecciones legislativas 2011: políticos y partidos en el Portugal de la crisis (ARI) ARI 112/2011 - 29/06/2011, Antonio Rubio Plo. In: Realinstitutoelcano: http://www.realinstitutoelcano.org

teljesítése érdekében a kormányzati hatalmon lévő jobbközép kabinet 2011. október 1-jétől az áramot és a gázt terhelő Általános Forgalmi Adót 6 százalékról 23 százalékra emelte. 2012. január 1-től pedig pótlólagos adót vetnek ki minden olyan vállalkozásra, amelyek profitja meghaladja a tízmillió eurót. Az ötszázalékos adó újabb terhet jelent a legnagyobb cégekre, korábban ugyanis 2,5 százalékos pótadót vetettek ki a kétmillió eurónál nagyobb profitot termelő vállalatokra.[17] A tervezett adóemelések miatt a harmonizált fogyasztói árindex 2011 végén 3,5 % körül fog alakulni.

Kiadási oldalon a kormány jövőre elvenné a havi ezer eurót meghaladó jövedelemmel rendelkező állami alkalmazottak 13. és 14. havi fizetését és csökkentené az évente 65 ezer eurónál többet keresők adókedvezményeit.[18] A kabinet egyúttal az oktatásra és az egészségügyre fordított állami kiadásokat is visszafogná. 2012 januárjától a public-private-partnership programokat pedig szigorúan ellenőrzik és megvizsgálják azok jogi, pénzügyi és intézményi kockázatait. A költségvetés szanálása érdekében megkezdik az állami tulajdonú vállalatok vezetésének átszervezését és működési költségüket közel 15 százalékkal csökkentik. A program szerves részét képezi a még meglévő állami tulajdonban lévő vállalatok (Aeroportos de Portugal, TAP légitársaság, CP fuvarozó vállalat, GALP, EDP és REN energetikai vállalatok) magánosítása. A közlekedési, energetikai és távközlési szektor privatizációja a kormányzat pénzügyi függőségét mérsékli és ösztönzi a versenyt, továbbá elősegíti a külföldi működő-tőke beáramlását. Megjegyzendő, hogy a portugál kormány 2011. augusztus 5-én módosította a privatizációról szóló kerettörvényt, melynek során eltörölték az állam különleges előjogait (aranyrészvények) az állami tulajdonú vállalatoknál.[19]

A 2012-es költségvetési törvény végrehajtása és ellenőrzése miatt felállították a Költségvetési Tanácsot, mint független tanácsadó testületet. A testület a regionális és a helyi hatóságok pénzügyi terveit, valamint az állami tulajdonban lévő cégek költségvetését is átvizsgálhatja.

2. A pénzügyi (bank) szektor stabilizációjának előmozdítása. A portugál bankszektor stabilnak bizonyult a pénzügyi és világgazdasági válság során, mivel a bankok hagyományos üzleti alapú pénzügyi közvetítői tevékenységét folytattak és nem forgalmaztak másodlagos jelzálogalapú kölcsönöket. A pénzügyi szektor megerősítése miatt megnövelték a bankok a tőkeállományát és a bankok csökkentették a kockázatosnak bizonyult aktíváikat pénzügyi mérlegükben. A betéti alap növelése mellett csökkentették az újabb hitelek kihelyezését annak érdekében, hogy ne növeljék a háztartások és a magán,

[17] Portugália tüntetés után általános sztrájk jöhet. In Világgazdaság, 2011. október 17.

[18] Portugal agrava las medidas de austeridad para 2012. Eleconomista, 2011. október 14. In: http: http://www.eleconomista.es/empresas-finanzas/noticias/3449821/10/11/Portugal-agrava-las-medidas-de-austeridad-para-2012.html

[19] The Economic Adjustment Programme for Portugal. First Review – Summer 2011. European Commission, Economic and Financial Affairs, European Economy. Occasional Papers In: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op83_en.htm

valamint az állami tulajdonú vállalatok további eladósodását. A bankszektor feltőkésítésére összesen 12 milliárd euró áll rendelkezésre. Megerősítették a banki felügyeletet és kiterjesztették a Banco de Portugal felügyeleti tevékenységét, továbbá módosították a jelenleg hatályos törvényi szabályozást. Az újonnan elfogadott jogi szabályozás rendszeres jelentési kötelezettséget ír elő a pénz- és hitelintézetek számára.[20]

3. A portugál gazdaság versenyképességét elősegíteni hivatott átfogó szerkezeti reformok végrehajtása. A tervezett intézkedések érintik a munkaerőpiacot, a szolgáltatási szektort, az oktatást és az egészségügyet, valamint az igazságszolgáltatást. A munkaerőpiac terén a legfontosabb feladat a határozatlan idejű szerződések esetén magas elbocsátási költségek csökkentése, a foglalkoztatási feltételek javítása a 15 és 24 év közöttiek, valamint a hátrányos helyzetű csoportok körében. Rugalmasabbá kell tenni a munkaidő szabályozását és oldani kell a munkaerőpiac jelenleg merev szabályozását. A portugál parlament 2011. szeptember végén elfogadta a határozatlan idejű szerződések esetén alkalmazandó elbocsátási költségekről szóló törvénytervezetet.

   A szolgáltatási szektorban a még meglévő adminisztratív akadályok felszámolása miatt végre kell hajtani az EU szolgáltatási irányelvét, melynek célja Portugália területén nyújtott szolgáltatási tevékenység gyakorlásának és a szolgáltatásokhoz történő hozzáférés egyszerűbbé tétele. További liberalizációs intézkedésekre van szükség az ingatlanpiaci szolgáltatások és az építőipar területén.

   Az energiapiac hatékonyságának növelése érdekében 2012-ben megkezdődik az áram és a gázpiac liberalizációja. 2011. július 27-én a kabinet határozatot fogadott el a szabályozott tarifák fokozatos eltörléséről. Az áram és a gázpiaci tarifák végleges liberalizációjára a lakossági és nagyvállalati fogyasztók esetében 2015 végéig kerül sor. A telekommunikációs szektorban a versenyösztönző tényezők szerepét kell megerősíteni, biztosítva a szolgáltató függetlenségét és a fogyasztók számára történő szolgáltató váltás lehetőségét. Az egészségügyben a kormány 2012-ig közel 1,25 százalékos megtakarítást helyezett kilátásba. Elsődleges szempont az egészségügyi szolgáltatási tevékenység megerősítése mellett a kórházak működésének újjászervezése és a gyógyszerkassza terén való megtakarítás elérése. A 2011 májusában elfogadott törvényi szabályozás megszigorította a betegszállításra vonatkozó elektronikus ellenőrzési rendszert, továbbá csökkentette a kedvezményes adókulccsal terhelt gyógyszerek körét. A kormánynak azonban 2012-ben további intézkedéseket kell tennie az egészségügy átszervezésének felgyorsítása érdekében.

   Az igazságszolgáltatási rendszer megreformálása a bírósági eljárás egyszerűbbé tételére és a bíróságok működésének átalakítására irányul. A bírósági rendszer újjászervezése jegyében 2012 végéig 39 bírói szervet kell felállítani,

[20] Uo.

egységesíteni kell a bírósági eljárással kapcsolatos illetékeket, valamint külön versenyjoggal, szellemi tulajdonjogokkal és kereskedelmi joggal foglalkozó bírói kamarákat kell létrehozni. Egyúttal meg kell erősíteni a választott bíróságok szerepét.[21]

A tervezett gazdasági kiigazító intézkedésekkel kapcsolatosan megállapítható, hogy a portugál jobbközép kormánynak az elkövetkező időszakban egy restriktív, beruházásokat és hazai fogyasztást csökkentő gazdaságpolitikát kell folytatnia a költségvetés deficit és az államadósság mérséklése érdekében. A tervezett kiigazító intézkedések miatt ugyanakkor a portugál GDP 2011-ben közel 1,9 százalékkal, 2012-ben pedig 2,2 százalékkal fog csökkeni. A Banco de Portugal előrejelzése szerint a hazai fogyasztás idén 3,8 százalékkal, 2012-ben pedig közel 3,6 százalékkal fog visszaesni. Az általános adóemelések (ÁFA, jövedéki adó és vállalati adó) miatt a harmonizált fogyasztói árindex idén várhatóan 3,5 százalék körül alakul, jövőre pedig 2,4 százalék lesz.[22] A program gyakorlati végrehajtását számos külső és belső tényező veszélyezteti. A külső tényezők közül a világgazdasági növekedés vártnál kedvezőtlenebb alakulása és az európai szuverén adósságválság jelentik a legfőbb kockázatot. Belső kockázati tényezőt jelent, hogy a kiigazítási programcsomag hatására a portugál reál GDP és hazai kereslet 2012-ben tovább fog csökkeni, miközben az adóemelések miatt a fogyasztói árak további növekedése várható. A gazdasági kiigazítást tartalmazó program sikeres végrehajtása során ezért mindenképpen figyelembe kell venni a külső, valamint a belső kockázatokat. A jelenleg kormányzati pozícióban lévő jobbközép portugál kormány egyik legfontosabb törekvése a piacok és a befektetők bizalmának visszaszerzése mellett a fenntartható gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése.

Konklúzió

Összességében véve a portugál gazdaságot a világgazdasági válság érzékenyen érintette, mivel Portugália erőteljesen ráutalt a külső piaci folyamatokra és az ország gazdasági fellendülése nagymértékben függ a világpiaci konjunktúra alakulásától. A portugál gazdaság kockázati tényezői közé tartozik a magas államháztartási hiány (GDP 9,1 százaléka) és az államadósság (GDP 94 százaléka) mellett a magánszektor eladósodottsága, továbbá a közel 12,4 százalékos munkanélküliségi ráta. Az elkövetkező időszakban ezeket a strukturális problémákat a Pedro Passos Coelho kormányfő által vezetett jobbközép kormányzatnak mindenképpen kezelnie kell.

A portugál gazdaság számára a külkereskedelem terén az exportdiverzifikáció mellett az új felvevőpiacok szerzése jelentheti a fő kitörési pontot (EU-n kívüli térségek: Latin-Amerika és Fekete-Afrika, valamint Ázsia térsége). Nem elhanyagolható szempontot

[21] Uo.

[22] Banco de Portugal. Boletim Económico – Outono 2011. Projeções para a economia portuguesa: 2011-2012. In: http://www.bportugal.pt/pt-PT/EstudosEconomicos/Publicacoes/BoletimEconomico/Paginas/BoletimEconomico.aspx

jelent a gazdaság fejlesztésében meghatározó szerepet játszó infrastrukturális beruházások folytatása (lisszaboni repülőtér kibővítése, gyorsvasút építése Lisszabon és Badajoz között). Az ország gazdaságának fenntartható növekedési pályára állításához a strukturális reformok (oktatás és egészségügy) mellett szükség van a humán tőke minőségének, így az oktatás és a szakképzés szintjének növelésére is. A portugál gazdaság versenyképességének javítása pedig elképzelhetetlen a kis- és közepes vállalkozások aktív szerepvállalása nélkül.

Portugália gazdasági szerkezete (exportorientált és külpiaci konjunktúrától függő gazdasága) számos szempontból relevanciával bír Magyarországra nézve, mivel rámutat arra a tényre, hogy az exportpiacoktól erőteljesen függő országok gazdaságát erőteljesebben sújtja a világgazdasági recesszió, mint a döntően hazai keresletre és fogyasztásra épülő országokét. A portugál gazdaság meglévő strukturális problémái (magas költségvetési hiány, államadósság és munkanélküliség) Magyarországhoz hasonlóan olyan kockázati tényezőket jelentenek, amelyek hátráltatják a hosszú távú fenntartható növekedés feltételeinek megteremtését és a gazdasági kiigazítást tartalmazó intézkedéscsomag eredményes végrehajtását.

ABSTRACT ABOUT THE CONSEQUENCES OF THE ECONOMIC CRISIS AND CRISIS MANAGEMENT IN PORTUGAL

The Portuguese economy was hit severely by the financial and world economic crisis, which started in autumn 2008. In 2009 the Portuguese GDP shrank by 4 percent. The sustainable development of the economy is jeopardized by the high budget deficit (9, 1 percent of GDP in 2010) and gross government debt (94 percent of GDP in 2010). The Iberian country suffers from internal structural problems such as very high indebtedness of the private sector (200 percent of GDP), high unemployment rate (12, 4 percent), rigid labour market sector and weak competitiveness. Because of the lack of investor's confidence and the country's unsustainable financial situation, Portugal received financial assistance from the International Monetary Fund and the European Union in a worth of 78 billion euro. In the following years the Portuguese right-wing government led by Pedro Passos Coelho must implement all measures rigorously, which are laid down by the Economic Adjustment Programme for Portugal to provide a long-term fiscal stability and to improve the competitiveness of the country.

To overcome the difficult macroeconomic and financial situation of the country it is essential diversificate the country's export and search new export possibilities outside Europe (especially in Latin America, Africa and Asia). As far as I'm concerned the infrastructural development programmes, the structural reforms in the education and public health and the improvement of the quality of human resources through education and vocational training initiatives play a significant role in the establishment of sustainable economic growth. The economic recovery cannot be achieved without the contribution of the Portuguese SME-s.

The economic structure of Portugal has got lot of similarities with Hungary (export-oriented and opened economy with high external vulnerability). Both countries have several common structural problems (high budget deficit and gross government debt), which endanger to achieve sustainable economic growth and the implementation of the Economic Adjustment Programme.

Hivatkozásjegyzék

- Banco de Portugal. Boletim Económico – Outono 2011. Projeções para a economia portuguesa: 2011-2012. In: http://www.bportugal.pt/pt-PT/EstudosEconomicos/Publicacoes/BoletimEconomico/Paginas/BoletimEconomico.aspx
- Crise Portugal é o quarto país com mais desemprego na OCDE. 2011. május 15. In: http://economico.sapo.pt/noticias/portugal-e-o-quarto-pais-com-mais-desemprego-na-ocde_120652.html
- Elecciones legislativas 2011: políticos y partidos en el Portugal de la crisis (ARI) ARI 112/2011 - 29/06/2011, Antonio Rubio Plo. In: Realinstitutoelcano: http://www.realinstitutoelcano.org
- European Economy: The Economic and Adjustment Programme for Portugal. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Occasional Papers 79 June 2011. European Commission. In: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op79_en.htm
- The Economic Adjustment Programme for Portugal. First Review – Summer 2011. European Commission, Economic and Financial Affairs, European Economy. Occasional Papers In: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op83_en.htm
- Eurostat. In: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/
- FMI Portugal deve considerar aumantar impostos. Diario Económico, 2010. február 1. In: http://economico.sapo.pt/noticias/fmi-portugal-deve-considerar-aumentar-impostos_79286.html
- Instituto Nacional de Estatística http://www.ine.pt/xportal/xmain?xpid=INE&xpgid=ine_main
- La Eurozona da luz verde al rescate de 78.000 millones de euros para Portugal. El Economista, 2011. május 15. In: http://www.eleconomista.es/economia/noticias/3073223/05/11/La-UE-aprueba-el-rescate-de-78000-millones-de-euros-para-Portugal.html

- Lemondott a portugál miniszterelnök. Kitekintő, 2011. március 24. In: http://kitekinto.hu/europa/2011/03/24/lemondott_a_portugal_miniszterelnok/
- Megtorpanhat a portugál gazdaság? In: Kitekintő, 2010. április 23. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/04/23/megroppanhat_a_portugal_gazdasag/
- Moody's rebaja dos niveles la calificación de la deuda de Portugal. El Mundo, 2011. március 16. In: http://www.elmundo.es/elmundo/2011/03/16/economia/1300235572.html
- Monthly Economic Indicators 9/2011. In: http://www.bportugal.pt/en-US/EstudosEconomicos/Publicacoes/IndicadoresConjuntura/Publications/ind_set11_e.pdf
- Outlook for the Portuguese Economy 2011-2012. In: http://www.bportugal.pt/en-US/EstudosEconomicos/Publicacoes/BoletimEconomico/Pages/BoletimEconomico.aspx
- Ötven intézkedés Portugália megmentésére. Kitekintő, 2010. december 20. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/12/20/otven_intezkedes_portugalia_megmentesere
- Portugal agrava las medidas de austeridad para 2012. Eleconomista, 2011. október 14. In: http: http://www.eleconomista.es/empresas-finanzas/noticias/3449821/10/11/Portugal-agrava-las-medidas-de-austeridad-para-2012.html
- Portugal aprueba un plan de austeridad que subirá ei IVA hasta el 23%. In: El Mundo, 2010. szeptember 30. In: http://www.elmundo.es/mundodinero/2010/09/30/economia/1285815914.html
- Portugal congelará los sueldos públicos hasta 2013 y subirá los impuestos a las rentas altas. In: El Mundo, 2010. március 8. In: http://www.elmundo.es/mundodinero/2010/03/08/economia/1268067069.html
- Portugal tem a quinta taxa de desemprego mais alta da OCDE. Diario Económico, 2010. február 8. In: http://economico.sapo.pt/noticias/portugal-tem-a-quinta-taxa-de-desemprego-mais-alta-da-ocde_81027.html
- Portugália tüntetés után általános sztrájk jöhet. In: Világgazdaság, 2011. október 17.
- The next global problem: Portugal. The New York Times, April 15, 2010. In: http://economix.blogs.nytimes.com/2010/04/15/the-next-global-problem-portugal/?scp=2&sq=portugal&st=cse

- Újabb megszorítások: befagyasztják y nyugdíjakat. Kitekintő, 2011. október 1. In: http://kitekinto.hu/europa/2010/10/01/ujabb_megszoritasok_befagyasztjak_a_nyugdijakat/
- Venezuela és Angola: A portugál gazdaság megmentői. In: Kitekintő, 2010. október 29. In:http://kitekinto.hu/europa/2010/10/29/venezuela_es_angola_a_portugal_gazdasag_megmenti